

ÉPÍTÉSZETI SZEMLE

SZERKESZTI: BOBULA JÁNOS.

SZERKESZTŐSÉG: BUDAPEST, VII., SZÖVETSÉG-U. 45.

hová a kéziratok küldendők.

✻ **Megjelen évenként 12 füzet.** ✻

Kéziratokat vissza nem küldünk.

ELŐFIZETÉS:

Egész évre 8 frt. — Félévre 4 frt. — Negyedévre 2 frt.

Hirdetéseket felvesz Singer Gyula hirdetési irodája,
IV., Irányi-utca 7. sz. a. (Kalap-utca sarkán.)

EZER ÉV.

A magyar nemzet ünnepet ül. Ezeréves fennállásának magasztos ünnepét üli!

Ezer esztendő! Nagy, óriási idő ez egy nemzet életében s a legfényesebb bizonyíték arra nézve, hogy a mely nemzet ép erővel megtudta azt érni, az keresztülment az életiskola legnehezebb próbáján: annak jogosultsága van a további életre.

És hozzá még milyen volt az az ezer esztendő!

Nincs nemzet a történelemben, a melynek terhesebb szereppel kellett volna megküzdenie, mint annak a maroknyi kis csoportnak, a mely hazát alapított a Kárpátok égbenyuló ormai alatt.

Ugyszólván szálanként vergődött össze ez a kis nemzet, mely ma fennállásának ezredik évét ünnepli. IV. BÉLA idejében 1240-ben a domokosi barátok, a kik még II. ENDRE idejében kimentek keresni az elszkadt magyarokat, a Volgán át, a tatárok híret hozták. IV. BÉLA később is kerestette a magyarokat. Egy volgai bolgár megmutatta az utat a JULIÁN barátnak s ez az «Étel» nagy folyam partján megtalálta a magyarokat, kik pogányok valának, de bálványaik nem voltak. Sokat kérdezősködtek keresztény testvéreik királyáról és országáról; de egyesülésük nem sikerült és a tatár csordák majd egészen elpusztították a magyarokat.

De azért a Nyugot kulturájának védbástyája ÁRPÁD népe volt s míg népek, nemzetek merültek el és születtek, az enyészet és ujjászületés örök folyamatában fenn lobogott a zászló ezer esztendően keresztül, hirdetve széjjel, hogy a magyar élni tud és akar. Fenn lobogott a hazaszeretet e legmagasztosabb erény zászlaja, mert a magyar szent törekvéssel és kegyelettel óvta meg.

Dicsőség, a szerény, hanem becsületes munka dicsősége sugárzik vissza az ezeresztendős multból s rászórja sugarait a jövő homályába. És e homályból az ujjászületett Magyarország ragyogó pompával bontakozik ki; mert hála a Gondviselés örökös kezének, hanem a magyar nemzetben meg volt az a bámulatraméltó erő és kitartás, hogy nehéz szerepében a jövőjének alapját is le tudta rakni s most, a mikor itt áll az uj ezeresztendő küszöbén, nagy és erős kulturállamot képez, a mely büszkén mérközhetik a többi nemzettel.

És míg fölcsendül az ünnepi zsolozsma, elnémul a köznapi élet zsongó lármája. Az ezerfelé futó kicsinyes érdekek egymásba olvadnak

s egymást ölelve, hirdetik széjjel a nagy világba, hogy egy magasztos eszmény füzi egybe: a hazaszeretet eszménye. A világ, a melynek figyelme pillanatra felénk fordul, egy nemzetet tanulhat becsülni, a mely nemzet számtalan megpróbáltatások dacára dicsőséggel, büszkén ünnepelhet, mert multja gazdag fényben, becsületességben s így a legszilárdabb alapot megteremtette magának a további haladásra és érvényesülésre.

Nemzetünk szelid nemtője jövel és hints áldást e hazára az új ezredév hajnalán!

AZ ÉPÍTÉSZET.

(—) Beállott az ezredév.

A nálunk is helyenként nyilvánuló kozmopolitizmus prózai közönye a magyar ember kedélyén nem vehet oly mérvben erőt, hogy ez ünnepély hordereje ne lobbantaná fel a hazafias érzelmeket s a nemzet lelkesedése ez alkalommal ne váljék pártatlanul átalánossá. Kétségtelenül tulnyomó volt azoknak a száma, kik szivdobogó meghatottsággal néztek az ezredéves kiállítás elé; mert bár ha a minden körülmény közt jogosult kritika fog is a különböző kiállítási tervezetek kivitelében és programjának rendezésében gácsolandó hiányokat, vagy hibákat fölfedezni: a nagy szabású mozgalom egészéből monumentális arányokban domborodik ki annak már elvitázhatatlan ténye, hogy oly életrevaló, intellektuális nemzet vagyunk, mely nem csupán statisztikai létszámánál fogva tarthat igényt a szomszéd kulturállamok elismerésére s ama jövőre, mely iránt viszontagság teljes multunk bátor megküzdése dús reményekkel jogosít, dacára keblünkön melengetett ellenségeink fondorkodásainak.

Midőn pedig most az ezredév határán megállunk, kötelességszerűleg legalább néhány vonással megemlékezünk a multakról s képét adjuk képzőművészetünk fejlődésének.

E fejlődés átlag véve meglehetősen sovány anyagot nyújt ugyan s tulajdonképen csak a legutolsó pár évtized alatt nyert intenzív lendületet, jobban szólva: létjogot, mindazonáltal így is igen becses, mert következtetéseket engedhet vonni kulturánk óriási léptekkel való előrehaladására.

Minden esetre illuzórius dolog is lett volna azt kívánni, hogy a külső harcok és belső villongások soha meg nem szakadó viharában mélyebb gyökeret verhetett volna a művészet Magyarországon. Az egyoldalú foglalkozással együtt jár a művészetek iránti közömbösség, a folyton hadakozó magyar nemzet alig érhetett rá, hogy lépést tarthasson a Nyugattal, annak kulturájával. Hogy azonban nyugodt viszonyok mellett mivé tudhatott volna fejlődni már az árpádkori képzőművészet, annak legjobb bizonyítéka ama egypár műemlék, a mely az akkori időknek csodálatos remeke.

A mi az építészetet illeti, annak nyomaira a legtávolabbi multakban is találunk. Kétségtelenül a templomokon nyert legelőbb kifejtést, a mi igen természetes, mert az Isten háza az, a melyre a némi öntudatra ébredő ember gondot igyekszik fordítani, azt lehetőleg csinosítani, egyszóval összhangba hozni az istenség lényéről alkotott fogalmával.

SZENT-ISTVÁN királyunk behozván a kereszténységet, egyuttal azon is fáradozott, hogy az új vallás méltó otthont találjon. Az ekkor létesített templomok elemyésztek ugyan, hanem hiteles tény, hogy akkortáiban igen sok templom épült a dicső király kezdeményezéséből. Igaz ugyan, hogy a SZENT-ISTVÁN-nak tulajdonított templomok legtöbbjéről kiderült, hogy a későbbi századok alkotásai; e körülmény azonban nem jelenti egyuttal azt is, hogy jelentékeny számú templom építését ne fűzzük az első magyar király nevéhez. E templomok természetesen nem maradhattak fenn, miután legnagyobb részükben fából épültek s így az enyészet pusztításának nem állhattak ellent.

Az egyes építészeti stilek közül az ó-keresztény építészeti stíl az, a melylyel a legelső századokban találkozunk. Az e stílnben emelt templomok közül egy sem maradt fenn, hanem — mint már említettük is — bizonyos, hogy Szent-István királyunk korában emeltettek ezen ugynevezett bazilikák.

SZENT-ISTVÁN korából csakis egy emlék maradt fenn: a székesfehérvári bazilika egy része. Az 1862 ben eszközölt ásatások alkalmával került napfényre a nevezett templom félkörű apsisa mintegy negyedrészen és a déli torony alapzata. Ennél régibb építészeti műemlék csak a pécsi katakombaszerű földalatti sirkápolna, a mely még a római uralom korából való.

SZENT-LÁSZLÓ korából (XI. sz.) találjuk följegyezve a székesfehérvári, az ó-budai, dömösi és nagyváradai egyházakat. Ugy azonban ezek, mint a XII-ik század folyamán újjáépített esztergomi bazilika teljesen elpusztult s még romjaik sem maradtak reánk.

Erdekes jelenség, hogy az e korban Keleten kultivált byzánti stíl hazánkban alig nyert alkalmazást. Későn, a XI. században jelentkezik s nem sokára helyt ad a román stílnnek, a melynek nagyobbszerű példánya a pécsi székesegyház (valószínűleg PÉTER király műve). Az e korban emelt tihanyi (XI. sz.); veszprémi (XII. sz. közepén) és pannonhalmi (XIII. sz.) altemplomokon kívül, a melyek mind a román stíl példányai, csakis az említett pécsi székesegyház, az őrsi egyház és a veszprémi Gizella kápolna maradt fenn, hanem ezek is csak jelentékeny átalakítással.

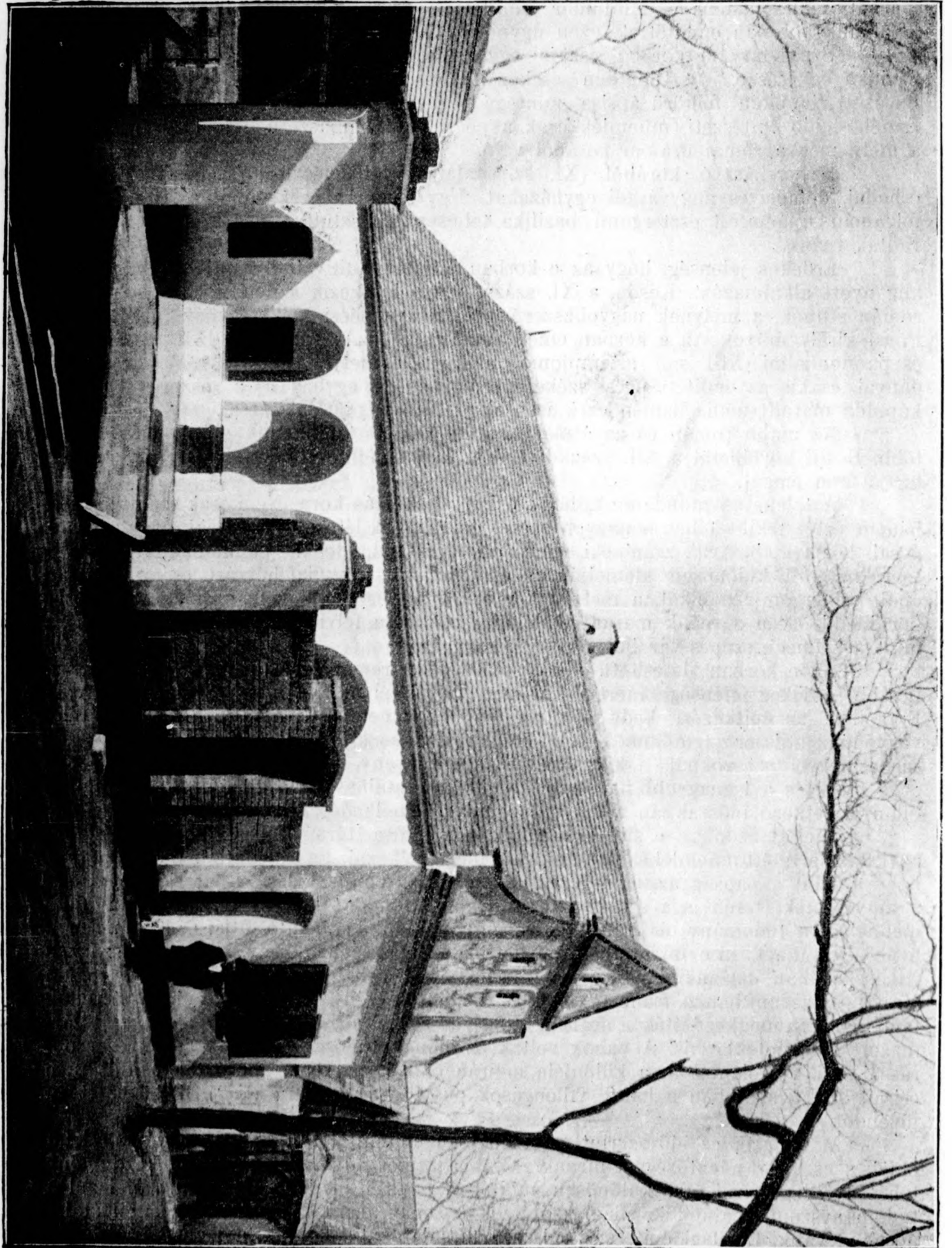
Az újabb román és az átmeneti stílnben épült templomok száma már sokkal több. E stíl körülbelül a XII. század végével nyer lendületet haánkban s egy százdig tartja fenn magát.

Azt lehetne mondanunk, hogy e kor a virágzás kora. Nem csak számszerűleg, hanem érték tekintetében is nagyon becses építkezések létesülnek. Eltekintve a zágrábi, ócsai, lébényi, boldvai, zsámbéki, horpácsi, apátfalvi, deáki, pannonhalmi stb. stb. templomoktól, különösen kiemeljük az egri, a jáki, a gyulafehérvári és az ujonnan épült esztergomi bazilikát, a mely e kor első s legdiszesebb példánya. Számra nézve körülbelül ötven a reánk maradt emlékmű, köztük a felvidék több értékes alkotása mint a selmeci, szepes-váraljai stb. székesegyházak.

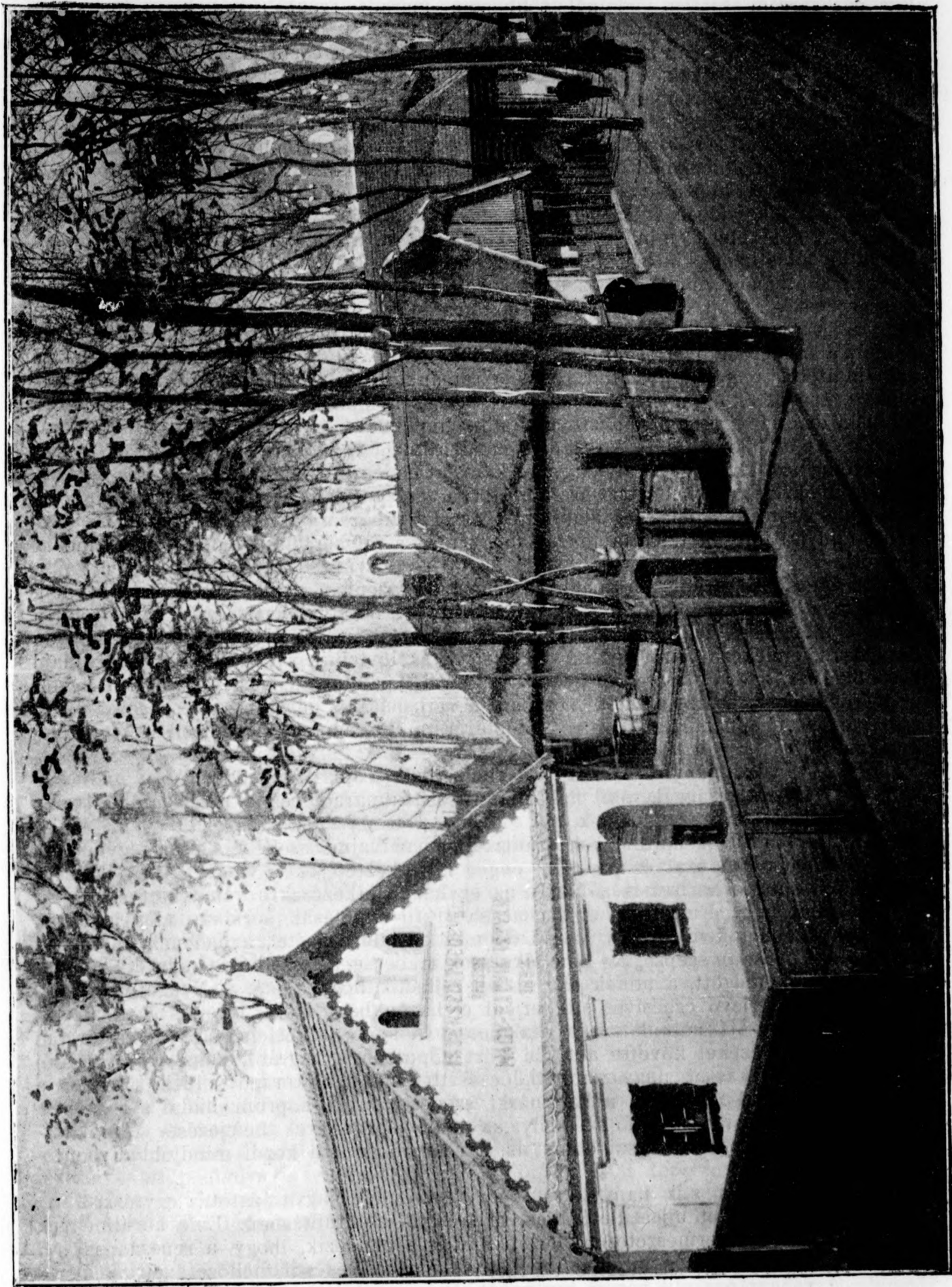
Az e korban létesített alkotások valódi remekei e stílnnek, a mi annyival inkább érdekes jelenség, mert e stíl más népeknél már teljesen mulófélben volt. E mellett az építkezési kedv is oly óriási, hogy nem csak a püspökök és zárdák vágyódnak stílszerű templomok után, hanem a városok is. Különösen a Felvidéken, a szepesmegyei szászoknál, a kik a kultura jelentékeny fokán állanak már ez időtájt is, e törekvés a legnagyobb határozottsággal konstatalható s még határozottabb alakot ölt a következő időszakban a gót stíl érvényre emelkedésével.

Mielőtt azonban e stíl uralmának vázolására térnénk, szükségesnek tartjuk az itt ismertett műemlékek alkotóiról is megemlékezni. És e tekintetben azt találjuk, hogy a mint a papság az, a mely a tudományok és művelődés első terjesztője, úgy a művészetek terén is a szerepvivő. A legrégebb időktől fogva a zárdákban talál menhelyet a tudomány és művészet és onnan indul ki hódító útjára. Különösen a bencések tűnnek ki e tekintetben, mellettük azonban jelentékeny szerepet visznek a XII. században hazánkba jött premonstreiek és zirciek. A XII-ik században, midőn királyi udvarunkban a francia befolyás kezdett érvényesülni, a gorai ciszterciák templomukon megkezdették a francia csucsives stílust alkalmazni, mely azután átszármasztott a németekhez is. A papok voltak ez időnek tudósai, építészeti, festői és szobrászai, a kik átplántálták a különféle műirányokat hazánkba s megóvták a kultura e csiráit szük celláikban a harci villongások pusztításai és barbárkodásai közepett a jövődők számára.

A világiak ez idő szerint, a mennyiben építészettel foglalkoznak, vándoréletet élnek s csekély jelentőséggel bírnak. Csak a mikor a városok hatalma kezd nőni, tehát a XIII. század óta, különösen miután a papság elvilágosodása folytán lazul a tudományszomj, nálunk is világi építészek kezeibe kerül az építészet s ezzel általánosabbá válik. E világi építészek célszerű társulatokat alkotnak, a melyek gyakorlati építésziskolák, mesterek, legények és pallérokából állva. A főpáholy a strassburgi volt. (Ez intézmény Strassburgnak a német birodalomtól való elszakításakor megszűnt s vele együtt a kőművesek építészeti páholyai is.)

AJTONYFALVAI SZERB HÁZ.

A PALÓC HÁZ.

A mi különben a románkori polgári építkezéseket illeti, arról alig lehet szó. Egy pár várrom kietlen falainál több nem maradt reánk, a minek műtörténelmi jelentőség nem tulajdonítható.

A gót stíl már a páholyok műve. Hazánkban e stíl a XIII. század végén tűnik fel. Az e korszak műemlékei számbelileg felülmulják a román stíl produktumait, jelentőségük azonban amazoknál jóval csekélyebb. E stíl az ország különböző vidékein nem egyenlő mérvben terjedt el. Különösen Árva- és Szepesmegye válik ki s a fenmaradt alkotások száma közel ezerre rug. A csütörtökhelyi, kézsmárki, löcsei, zsegrai stb. templomok egytől-egyig a legjelentékenyebb alkotások közé tartoznak e téren. Különös hangsúlyozást igényel e tekintetben a kassai dóm, a mely a XIII. század második felében épült.

A gót stílnak mind a három korszaka, u. m. a korai gót, a fejlett és a hanyatló gót stíl megkülönböztethető hazánkban.

Mint már érintettük, ez építmények java része világi építőmesterek műve. A szerzetesek ritkán vállalkoztak gót építkezésekre.

A csucsives stílről el lehet mondani, hogy kizárólagos izléssé vált hazánkban, a mely alkalmazást nyert nem csak az ujonnan emelt építményeknél, hanem egyenesen arra indította nagyszámu hivat, hogy a románkorabeli bazilikákat átalakítsák, legtöbbször pedig teljesen lerombolják. Sok becses műemlék enyészett el ily módon, a többi között az egri, nyitrai, pozsonyi stb. templomok.

Az átalakított építményekről is mondhatni, hogy gyökerestől kiirtatott a román stíl nyoma s csak egy-egy ablak, vagy kapuzat emlékeztet eredeti mivoltára. Így van ez Zágrábban, Győrött, Szepesváralján stb., a mely utóbbi egyháznak még a hajóját is az új izlésnek megfelelőleg alakították át. És ez az átalakítási és rombolási viselkedeteg annyira erősen tartotta magát, hogy még a falusi templomokon is nyomokat hagyott.

A csucsives stíl történetének jellemzője azonban nem csak a produktumok óriási száma, hanem egyuttal ama körülmény is, hogy befolyást kezd gyakorolni a magánépítkezésekre is. Csucsives kori várainkról és házainkról azonban csak nagyon hézagosan emlékezhetünk meg. A mi szép létesült a híres ANJOUK, ZSIGMOND, majd később MÁTYÁS király alatt, főleg a fényes királyi paloták elenyésztek. Legfőbb figyelmet érdemelnek eme épületek sorában a városházák, névszerint a pozsonyi és a reneszánszba hajló bártfai, a mely utóbbiról mult számaink egyikében is megemlékeztünk.

A váralkotmányok között első hely illeti Vajda-Hunyad várát, a mely bár nem oly változatlansággal, mint a bártfai városház maradt reánk, mégis átalakítva is tiszta képet nyújt a szemlélőnek.

Mind e világi építmények száma azonban vajmi csekély s csak egynehány csucsives ablak, kapuzat és párkány enged következtetéseket vonni. Annyi kétségtelen, hogy még e korban is a főszly az egyházi építkezésekre van fektetve.

Mint már érintettük is, a csucsives stíl alkotásai sorában alig akadunk valami kiválóbb műemlékre. A kassai dóm az egyetlen kivétel, a melynek különösen a portáléja páratlan szépségű. Eme alkotások mübecse messze hátra marad a románkori alkotások mögött, a minek oka abban rejthetik, hogy a már a Nyugoton inkább hanyatló félben levő csucsives stíl terjedt el hazánkban. E stíl ugyanis csak a XIV. században virágzott nálunk s vált általánossá. A sort Székesfehérvár és Esztergom nyitotta meg; ezeket követte a többi közt a pozsonyi, zágrábi, kolozsvári, brassói stb. templom. A kassai, nagyszombati, löcsei stb. templomok koragót stílüek. Ellenben a hanyatló gót stíl korába esik a kézsmárki, szepes-váraljai, soproni, budai stb. székesegyház. A mohácsi vész után, a mely az épülő építmények befejezését megakasztotta, a többi között a kassai domét is, a reneszánsz stíl kezdi mindjobban bontogatni a szárnyait.

A csucsives stíl hanyatlása két okban lel magyarázatot: egyrészt az ó-klasszikai művészet ujjászületésében, másrészt a hitujításban. Eme körülmények befolyást nyernek természetesen hazánkban is s előidézik, hogy a reneszánsz stíl átveszi a vezérszerepet a mindinkább hanyatló csucsives stíl mellőzésével.

A reneszánsz stíl három korszakát itt is megtaláljuk, sőt a késői reneszánsz mellett feltűnik annak elkoresosodása: a rokokó stíl is.

MÁTYÁS király volt az, a kinek révén utat talált hazánkba az olasz reneszánsz, a mely itteni tovafejlődésében nem minden nemzeti sajátosság nélküli. MÁTYÁS király nem csak az országlás terén, hanem a tudomány és művészet pártolása körül is óriási tevékenységet fejtett ki. Egykoru följegyzések alapján budai és visegrádi palotája valóságos földi paradicsom volt. A nagy királyt olasz kegyeltjei vették körül, a kik az akkori kor művészetének legkiválóbb képviselői sorába tartoztak.

Hogy milyen lehetett az ama korabeli képzőművészet, a fenmaradt alkotások csekély száma folytán csak megközelíthetőleg állapítható meg. De a mint a nagy király kezdeményezése folytán felpeszsdült a Nyugot kulturális élete és fénye, épen oly gyorsan le is tűnt MÁTYÁS halálával. A török hódoltság szomorú napjaira virradott hazánk, a melyekben inkább csak a határszéli városokban konstatálható a művészi élet fel-fellobbanása.

A MÁTYÁS korabeli műemlékek elpusztultak s velük együtt az életet nyert új művészi irány.

Azt lehet mondanunk, hogy hazánkba kettős uton lett behozva az olasz reneszánsz: egyrészt a nagy király hozta be, másrészt a kereskedelmi összeköttetések folytán szivárgott át a határszéli városokba. A kettő között minden esetre a MÁTYÁS korabeli reneszánsz volt a tökéletesebb, mert művelői művelt emberek, szemben a városok mesterembereivel, a kik a csucsives stíl hatása alatt a korai reneszánsz stílt kultiválták. E körülmény nyoma konstatálható a bártfai városházán.

A reneszánsz stíl hódítása minden esetre lassan ment. Ama erős behatás, a melyet a csucsives stíl előszeretete eszközölt, sokáig volt érezhető az új irány alkotásain.

A magyarországi reneszánsz architektura legszebb példánya az eperjesi RÁKÓCZY-ház. Ez építésmód különben a Felvidéken szinte általános. Kevéssé terjed el a templomi építkezéseket, hanem annál inkább a polgári épületeket illetőleg. A polgárság eme építészeti tevékenysége azonban rövid életű.

Jelentékenyebb művészi élet csakis Buda visszafoglalása után ébred hazánkban. Ez azonban már a hanyatlás korszaka. A barokk dominál különösen a templomokon. Az új építésmód azonban kihatással bír a profán építkezésekre is. A főurak e korban emelt kastélyai mind e stílusban épültek.

A mult század folyamán hódított leginkább ez új építészeti tevékenység az egyházi építkezések terén. Az első e nemben emelt templom — a kassai jezsuita-templom — azonban még a XVII. század második felében épült. A mult század folyamán azután a legnagyobb intenzivitással hódított, az alkotások jelentékeny része azonban leginkább a fővárosban a gyors haladás áldozatául esett.

Az építészet valódi kifejtése nálunk a jelen századba, annak is csak a második felébe tartozik. A pezsgő élet, a mely úgy a tudomány, mint a művészetek terén lendületet nyert, nem maradt kihatás nélkül az építészetre sem. Elmondhatjuk, hogy Magyarország egy csapással a Nyugot kulturális fejlettségét elérte, helyre pótolva századok mulasztásait. Ez tehát a forduló pont műtörténelmünkben is és itt kezd a tervszerű, öntudatos építészeti tevékenység bontogatni a szárnyait.

Az a lázas sietség, a mely különösen a fővárosnak haladásában konstatálható, hazánkba csődítette a külföldi, névszerint a német építészek egész raját, a kiknek izlése és befolyása fejledező építészetünknel erős nyomokat hágy, nem épen nagy előnyünkre.

E körülmény mindazonáltal nem jelenti egyuttal azt is, hogy építészetünk önállóvá ne fejlődhessek a jövőben. Ezt csak akarni kell.

Eme önállóvá való fejlődhetésnek a feltételei meg vannak már teremtvé. Az érdeklődés a tudományok és művészetek iránt óriási arányokat öltvén, alkalmat adott arra is, hogy az építészet művészetét itthon is fejleszszék.

E század derekán érvényesült nálunk is az építészet mint művészet s leg-eklatánsabb példánya e tevékenységnek a POLLÁK által tervezett muzeum, mely a klasszikai építőművészet kiváló műemléke Budapestnek és mindenkoron az első épületek közt foglal helyet. Kár csak az, hogy a hatalmas épület homlokzata nincs kövel burkolva.

HILD is sok kitűnő épülettel gazdagította Budapestet és mindig a klasszikus irányt követte építőművészetében. Az esztergomi bazilika vezetője és a budapesti bazilika tervezője ő volt; de sok kitűnő ház is neki köszöni keletkezését.

YBL már ingadozó volt és sokszor eltért a klasszikus építészettől, a mi semmi esetre sem vált előnyére.

E korból mint kimagasló alakot az építőművészet terén FESZL FRIGYES-t, a redoute tervezőjét kell kiemelnünk. Ez a szó szoros értelmében művész volt. A redoute szerencsés arányain kívül még a nemzeti stíl alapjait igyekezett FESZL lerakni a hatalmas épületen. Nem igen utánozta őtet e téren valaki; és ha egynehányan meg is kísérelték, e kísérletek a józan és észszerű irányt — mit FESZL követett — nélkülözik.

A mi ezután következik, az már napjainkba nyúl és ez időbe eső alkotásokkal van alkalmunk egyenként és részletesen foglalkozni.

Az új építészeti korszaknak minden esetre a műegyetemnek 1856-ban való felállítása vetette meg az alapját. A műegyetem már egész határozottsággal garanciát nyújt a további kulturális haladásra, csak az sajnos, hogy ez a főiskola nem követi a gyakorlati irányt, melyre oly nagy szüksége van Magyarországnak. Még SZÉCHENYI ISTVÁN feljajdul, hogy Magyarországnak nincs magyar mérnöke és építész s ma alig egynehány esztendő múltán hatalmas építészeti kart látunk, a mely tudásban és szellemben versenyez a külfölddel s fejlődésének alakulását tartva szem előtt, kétségtelenné teszi, hogy nem sokára lehetővé teheti hazánkbeli kiszorítását mindama elemeknek, a kik 800 esztendőn keresztül idegenszerű alkotásaikkal fedezték a művészeti szükségleteket a legujabbi időkig.

A jelenkor az egyéni izlés, a művészetek univerzálításának a korszaka. Kétségtelenség tehát, hogy Magyarországon magyar építészek munkálkodjanak s a magyar izlés alakuljon és fejlődjék. És az ezeresztendő Magyarországnak jelen építészete — hála a gondviselésnek — biztos reményt nyújt erre.

A SZOBRÁSZAT.

A képzőművészetek sorában az építészet az, a melyhez a festészet és a szobrászat simul s mintegy ezeknek a kiindulási pontját képezi. Különösen a szobrászat szoros viszonyban áll vele, annak ugyszólván a karjain alakul, emelkedik és érvényesül.

Hazánk műtörténetében hasonló a fejlődési processzus. Miután pedig az építészetnek hazánkbeli első nyilvánulása az egyházi emlékeken konstatálható, hasonlóképen e téren keresendő a szobrászat első megnyilatkozása is. A szobrászat hozzásimulva végig kíséri az építészetet a fejlődés összes fokain, szerepe alárendelt s izlése a szerint változik, a mint változik magáé az építészeté.

Magyarországon a szobrászati műemlékek száma jelentékeny s visszapillantást engednek vetni még a római uralom világába is. A folytonosan felszínre kerülő sarkofágokon, emlékköveken, sirköveken és más hasonló alkotásokon levő antik faragványok száma évről-évre nő és jóval élénkebb világot vetnek e kor művészetére, mint az ezt követő időké. Sőt a hun-avar kor, a szláv keresztény kor, de sőt még ISTVÁN királyunk uralkodásának ideje is meglehetősen homályos képet nyújt csak s inkább a sejtés vezérli a műtörténetét következtetései megalkotásakor. Annyi azonban nem szenved kétséget, hogy az e korabeli alkotások a kezdetlegesség jelle-gével bírtak.

Az ó-keresztény építészeti stílnak megfelelően az ó-keresztény szobrászat az antik elemek többé-kevésbé szolgai másolása, utánzása lehetett. Csak a mikor áthajlik e stíl az ezt követő műizlésbe: a románba, feltűnnek az eredetiség nyomai, egy két irányban nagyon is önálló, sajátos jelleget tüntetve fel.

A keresztény kor első szoborművei ISTVÁN királyunk templomaival együtt elenyésztek. Az ó-keresztény bazilikai műizlésről ilyen körülmények között csakis nagyon hézagosan szólhatunk s az esztergomi bazilika romjai között talált egynehány oszlopfőn kívül csakis a történelemre támaszkodhatunk.

Hazai nemzeti szobrászatunk első példánya PÉTER király ugynevezett sírjának sajátos domborművei a pécsi székesegyházban, a mely e kornak egyetlen ép példánya. A több mint harminc emberi alak a román műzslés sajátos és érdekes megjelenése s valószínűleg PÉTER király történetének képletes feltüntetése. A mű természetesen idomtalan és durva, a mi azonban különösen becsessé teszi, az az eredetiség a kivitelben. Az idegen befolyástól ment, teljesen sajátlagos, szabályt és rendet nem ismerő műzslés alkotása ez, mihez képest aránytalan, barbár s legfőképen komikus, annyival inkább azonban nevezetes, mert sejtetni engedi képzőművészetünk nemzeti egypár sajátosságát.

Ugyancsak a pécsi székesegyházban található az e korra vonatkozó második műemlékünk is, a mely már a hazai román izlés alkotása. A márvány véset alá ÉZSAU és JÁKOB neve van bevésve.

A középkori román szobrászatot a tipológiák és a szimbolikai alakzatok jellemzik. Ezek kifejezésre jutnak már a pécsi egyház egyes fenmaradt domborművein, különösen azonban a XII. században ujonan épült esztergomi bazilika dombormű alakjain, a melyek nem egy részükben az öntudatosság és eredetiség sajátos nyilvánulásai. Egyáltalán elmondható, hogy már e szobrok és vésetek a román stíl hazánkban teljes kifejlésének alkotásai.

A nemzeti szellem befolyása a román szobrászatra nyilvánvaló a XIII. században emelt bényi s a XI. században emelt dömösi templomok domborművein is, melyek közül az előbb említett templom képletes alakjai legnagyobb részükben inkább csak ékitmények minden további jelentőség és értelem nélkül.

Az e korból fenmaradt faragványok száma nagy — s mint már érintettük — a képletes állati alakzatok érdekes variánsai. Leginkább kiválnak e tekintetben a XII. század folyamán emelt gyulafehérvári bazilika művészi kivitelű domborművei, valamint a nagybányai templom karzatát díszítő maradványok, mindkettő a teljes virágzásban levő román stíl alkotásai. Ezek mellett említést érdemelnek a felső-őri, a vértesszent-keresztesi és a zalavári apátság, a veszprémi és disznódi egyház domborművei is.

A románkori izlés azonban kifejezést nyert ornamentális szoborműveken is. A már említett esztergomi főegyházban találhatók ily vésetek, ugyszintén a jáki bazilikában, a melynek szoborművei művészi kiviteléhez szó nem fér s a legfényesebb példája a román stíl hazánkban fejlettségének. És ez az irány konstatálható a többi románkori emlékeken is.

Emlitenünk kell még e kor történeti monumentális művészetét. Ez is szoros vonatkozásban van az egyházzal, a melynek monumentális alkotásai sorában történelmi alakokat közbeszöve találunk. A siremlékeken — a többi között a lébényi egyház két sírkövén, valamint a nagybányai bazilika egyikén — e nyomok egész határozottsággal konstatálhatók, ugyszintén a már többször említett esztergomi főegyház vésetein is. Általában véve azonban e történeti monumentális maradványok jelentősége, viszonyítva az egyházi szobrászathoz, igen csekély, sőt több ponton teljesen hézagossá s legfőleg a történelem nyújt utbaigazítást. Ez áll különösen a XIII. századbeli szobrászokra vonatkozólag. Már a XIV. század maradványainak a száma jóval nagyobb.

A szobrászat kultiválói közül egynehány neve fenmaradt. Így TEKUS nevű szobrászmester készítette SZENT LÁSZLÓ sírkövét, a XIII. század folyamán ellenben a LOMBARDIAIK tűntek ki.

A XIV. században a gót izlés kezdi bontogatni a szárnyait. Ez időpont szobrászatunkat illetőleg is igen fontos. Új műzslés kezd érvényesülni, a mely szakit a román korban annyira kedvelt, sőt a szélsőségekig vitt képletes iránynyal, a melynek első támadói a ciszterciek, a kiknek egyszerűségekre való törekvését legjobban jellemzi az apátfalvi egyház.

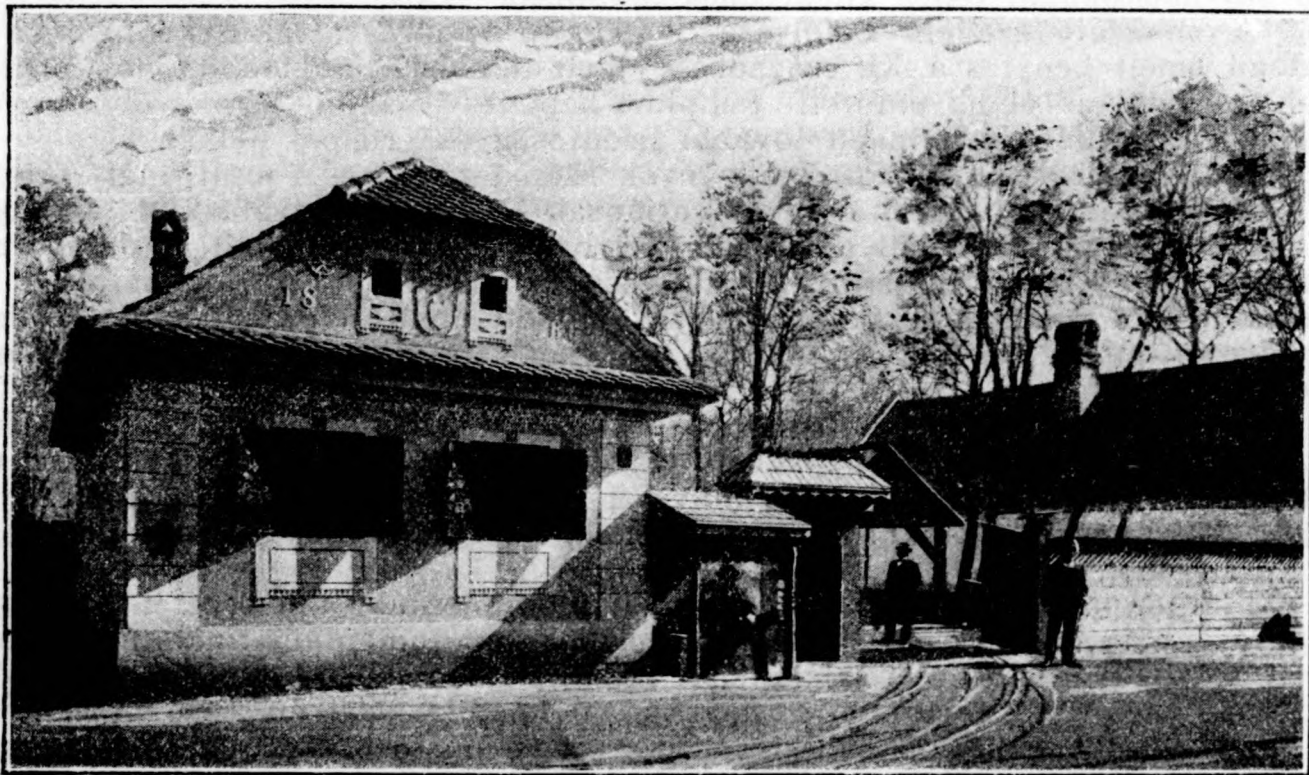
Az új irányt az ornamentika jellemzi. Az egymásra halmozott torzalakok helyett a természetest megközelítőket találjuk a lébényi, gyulafehérvári és különösen a pannonhalmi egyházon. Már az ipolysági, arácsi stb. román egyházakon is nyomai találhatók ez új műzslésnek, mint nemkülönben a zsámbékin, a horpácsin, a nagybányain, a melyek mind többé-kevésbé már az új műzslésbe való áthajlásnak a megjelölői.

A szobrászat ilyen körülmények között erős megszorítást nyert. Jelentősége csak az ékítés terén ismertetik el, e téren azonban midjjobban tökélesedik és alakul.

A történeti monumentális szobrászat azonban gazdagabb. A besztercei, győri, gyulafehérvári egyházak siremlékei, különösen pedig a csucsives stíl korába eső több érdekes maradványok száma egyre emelkedik. A korai csucsives stílnben emelt pöstyéni templomban, a melynek szobrászati emlékein még a mege'őző kor remiszcenciái jutnak kifejezésre, I. KÁROLY királynak domborműve volt elhelyezve. A kassai dóm homlokzatát I. KÁROLY, NAGY LAJOS és ERZSÉBET szobrai díszítették. És az e fajta maradványok száma még nagyobb a következő századból.

Az új műizlés különben a csucsives stíl meghonosodásakor nem általános. A fentebb érintett pöstyéni templom szobor alakzatain kívül a románkori izlést fejezik ki a földvári egyház faragványai is, leginkább pedig a soproni SZENT-JAKAB nevű kápolna faragványai. Ugyiszintén a csucsives stílnben emelt pozsonyi dóm s a lőcsei egyház faragványai is a román műirány nyomait mutatják.

A csucsives stíl fejlődésével alárendelt szerepet nyer a szobrászat, a melynek

A CSÁNGÓ HÁZ.

terjedelmesebb alkalmazását a csucsives stíl sűrű tagozása kizárja. Ez új alakulatokhoz alkalmazkodnia kell a szobrászatnak. A szobrok helyeiül fülkék szolgálnak, az ékítés pedig minél csekélyebb mérvű. Az ily fülkék száma hazai templomainkban nem nagy s a legtöbbje üresen áll. Kivétel ez alól csak a szászsebesi egyház.

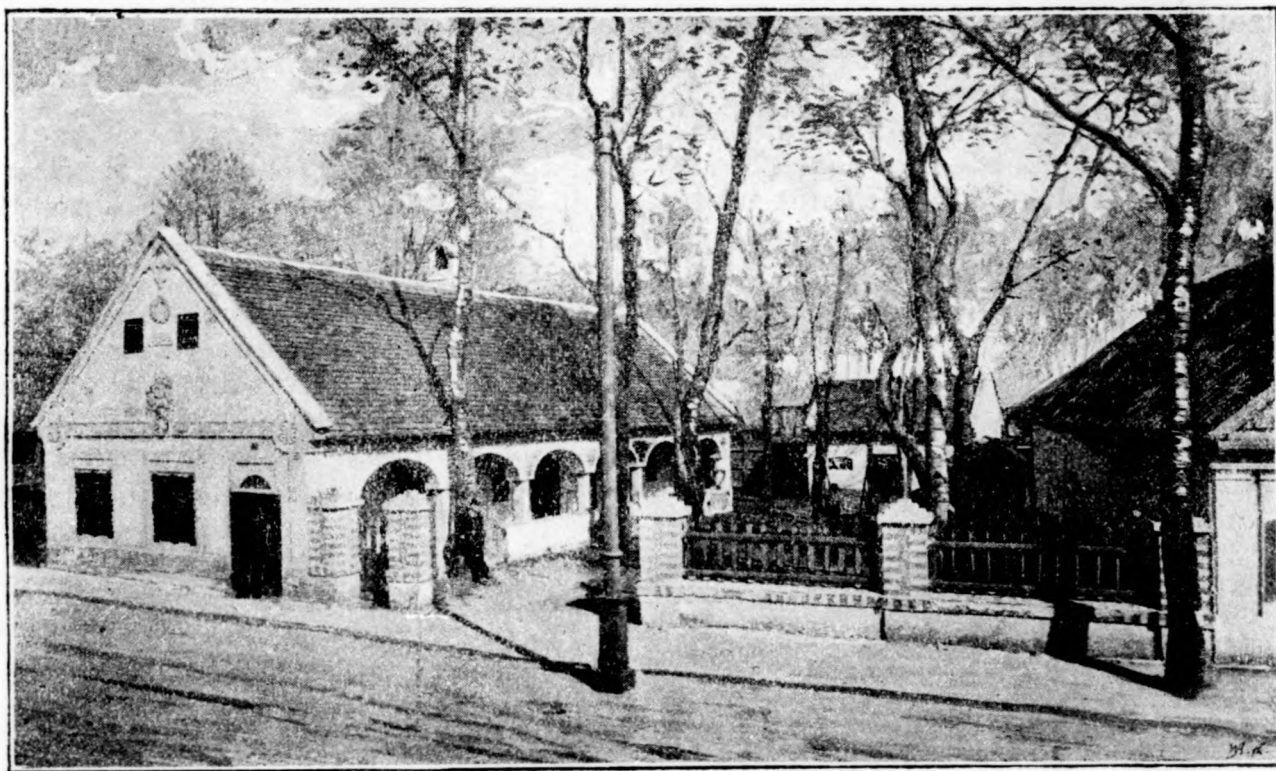
Ily fülkék a középületeken, a mely építkezés a csucsives stílnel szintén ébredezni kezd, névszerint a városházán, itt-ott az iskolai épületeken is található.

Különös említést érdemelnek e korból a kapuzatok dombormű képei. A kassai, iglói, szebeni, szent-benedeki templomok portáléi a gót izlésnek megfelelő faragványokkal bírnak. Leginkább a kassai dóm fejezi ki tökéletesen a hazai csucsiveskori szobrászatot. E szobrokkal díszített kapuzatok száma különben igen nagy s a Felvidéken és Erdélyben szintén általános.

A csucsiveskori izlés modora dekoratív. A különféle — nagyrészbzen emberi alakzatok — e célt szolgálják csupán minden mélyebb értelem nélkül. Ez a szabály s az e kor építészeti alkotásainak majd mindegyikében kifejezésre jut. Leginkább a koszoruk közé illesztett fejek változata jó elő lehetőleg a természetest megközelítve.

E korban különben már nem csak a templomokon, hanem világi épületeken is alkalmazást nyernek a szobordiszitések. Egynehány kastélyon kívül különösen a városházák tűnnek ki e tekintetben s ezek között is a legérdekesebb a bártfai városház.

A történeti monumentális szobrászatra visszatérve, az emlékek sirkövekből és szobrokból állanak. A nagyszámu maradványok sorában kitűnik a Hunyadiaknak a gyulafehérvári székesegyházban levő ravatalai, a szent-györgyi egyház, az esztergomi pécsi, szepes-váraljai és más számos egyház siremlékei. E szobrok egyike-másika nagy ügyességgel és művészettel készült s javarészüben szerzetesek alkotásai. Már a királyi palotákat, valamint egyes főurak palotáit díszítő, különösen a MÁTYÁS király korabeli szobrok, a melyeket olasz művészek készítettek, elenyésztek. Annál több azonban a XVI. és XVII. századbéli maradványok száma. E szobrok közül a legtöbb püspökök és más kiváló emberek alakjait örökíti meg, különösen pedig az erdélyi fejedelmekéit. Az e korabeli főurainkat ábrázoló szobrok mellett azonban a királyaink szobrai száma igen jelentéktelen. A HUNYADIAKON kívül csakis II. ULÁSZLÓ és II.

A VESZPRÉMEGYEI HÁZ.

LAJOS szobra maradt fenn. És eme szoborművek sorában már ércöntvények is találhatók, mi különben már a XIV. századtól fogva volt honos hazánkban s már akkor is kitűntek e téren a KOLOZSVÁRI testvérek.

E kor szobrászai különben a szerzetesek mellett világiak is. A XV. századból fenmaradt DÉNES és VINCE pálos szerzetbeli szobrászok neve, mellettük ISTVÁN és SIMON kőfaragók, a kik PLATTFUSS JÁNOS nevű szobrászsal a kassai dóm körül érdemesültek.

Mellőzve itt a MÁTYÁS király korabeli olasz szobrászokat, a dalmát TRAGURI említendő, a ki egész iskolát alapított. A XVI. századbéli szobrászok közül PÉTER, ORBÁN, SERVET, szerzetesek, DEMETER, ALEXIUS szobrászok és POROSZ ércöntő szobrász neve maradt fenn.

A szobrászat különben a csucsives stílussal még egy új irányban is nyert alkalmazást: az oltárokon. Különösen a felvidéki városok szárnyoltárain foglaltak e szoborművek helyet és a maradványok száma igen nagy. A XV. században lendül fel ez irány, a mely ilyképen alkalmat nyújtott a talajt vesztett szobrászat újbóli

érvényesülésének. Az uralkodó műirány különben e tekintetben az egyénisítő és igen sokban nagyon is figyelme méltók e fafaragványok, a melyek a festéssel szoros kapcsolatban voltak s ha tán egyikük-másikuk idegen művészek alkotásai, legnagyobb részükben a külföldön járt hazai mesterek csinálhatták.

A reneszánsz stíl átalánossá tétele a XVI. századba esik. A csucsives stíl befolyása ez időben még nagy s még a legkitűnőbb művészek alkotásain is kifejezésre jut és csakis a század második felében veszti a talajt. Ez idő szerint azonban megakad a templomépítési törekvés is s ily körülmények között a szobrászat érvényesülésének legfőbb tere szintén elesik. A reneszánsz antik, tiszta szelleme különben jótékonyan hat a szobrászatra is és bája nem egy művészi becsü alkotásban nyer kifejezést. Ez alkotások javarésze most is csak siremlékek és szobordiszek.

Az ujjászületett képzőművészet azonban nem sokáig virágozhatott, szokatlan gyorsasággal helyt kellett engednie a barokknak. A barokk szobrászatnak szerepe jelentékeny. Barokk-szobrokkal telnek meg a templomok; a fából készült alkotások művészi becsé a lehető legcsekélyebb. A lehetetlent hajhászó kompozíciók e dominálásában elkorcsosul a szobrászat s eme irányban halad előre és befolyását fentartotta a mai napokig.

A jelenkor, midőn az egyéni izlés jut kifejezésre, hazánkban is, mint a képzőművészetek többi ága, a szobrászat szélesebb alapon szervezkedik. E törekvés minden esetre csak a legutóbbi pár évtized eredménye s ily körülmények között kifejtésének ugyszólván első stádiumait éli.

Az uttörők sorába a legutóbbi időben tartozott HUSZÁR ADOLF. Azok száma, a kik mai nap a szobrászat terén kiválnak, napról-napra növekszik. DONÁTH GYULA a diszitők között tűnt ki, a kinek művészetét több Andrassy-uti palotán kívül az operaház és vigadó épület szoborműve hirdeti. HUSZÁRON kívül SZÉCSY ANTAL, STROBL, ALAJOS, ZALA GYÖRGY, RÓNA és a fiatal nemzedék tekintélyes száma zárja be a sort. A mit alkottak, inkább csak biztosíték a jövőre; annyi azonban kétségtelen, hogy szobrászatunknak jelen szerepe, viszonyítva azt a képzőművészet többi ágaihoz, még nagyon jelentéktelen. A szobrok, melyek fővárosunk tereit diszítik, ugy számban, mint kivitelben még csak a kezdet nehézségeire figyelmeztetnek.

Ama áldozatkészség ugyanis, a mely különösen a szobrászat irányában mutatkozik, még nem nyerte meg a teremtő zsenit, a ki a létesítendő világnak lelket tudna adni.

A K É P Í R Á S.

(\sqrt{x}) Hazánk legrégebbi képírási emlékét az Olaszország kivételével egész Nyugat-Európában a maga nemében eddigelé egyetlen katakombaszerű sírkápolna, a pesti kubikulum falfestményei szolgáltatják, melyeken az enyészet dacára ép ugy felismerhetők a klasszikus minták nyomai, mint az ó-keresztény képírásnak olaszországi hasonnemű emlékein. Ezek a kubikulumok állítólag IV-ik századból valók, tempera modorban festett, még felismerhető részletei PÉTER és PÁL apostolokat, a három babiloni ifjút, JÓNÁS prófétát és kampaniai festőknél használatos lombdíszt ábrázolják.

A magyarok meghonosodása után a művészeti tevékenység első, nagymérvű lendületét a X-ik század világraszóló eseményével, a kereszténység diadalra jutásával kapcsolatban jegyzé fel a történelem.

Midőn az államosított Magyarország első királya, SZT.-ISTVÁN az új vallás megszilárdítása érdekében a tíz püspökséget és négy apátságot alapította, egyszersmind pazar kézzel gondoskodott a keresztény egyház szellemét szolgáló képzőművészetekről számos templom létesítésével, melyeket a Német- és Olaszországból behívott mesterek által részint maga építtetett, részint azok építtetését elrendelte.

A SZT.-ISTVÁN-korabeli templomoknak az ó-keresztény bazilikák szolgáltak mintául és stíljöknek megfelelően belső falaiikat a színes márványlapokon kívül mozaik képek díszítették, melyek monumentális hatását a képírás egyik műfaja sem

A SZÉKELY HÁZ

mulja felül. Ilyennek írja le a tradíció ez alkotások legpompásabbikát, a székesfehérvári Nagy-Boldogasszony-templomot, melyből műtörténelmünk érzékeny veszteségére semmi emlékünknem maradt, tehát csupán a leírások és külföldi hasonló mozaik képek nyomán alkothatjuk meg ez elpusztult kincsek pazar hatásának képzetét.

Mindazáltal hazánkban a műépítés az ÁRPÁD-házi királyok alatt érte el fénykorát a román stílusú templomokban, melyeknek széles falterei a falfestmények alkalmazására előnyös helyet szolgáltattak, s valamint külföldön, úgy nálunk is a falfestészet középkori kifejlődésének tényezői lettek. Kétségtelen, hogy az e korban újonnan épült, valamint újjá épített templomok, mint az egri, esztergomi, kalocsai és több más templomok belül falképekkel lettek díszítve.

Azonban dacára, hogy e korból való építészeti emlékeink száma a háromszázat megközelíti, a falfestmények legnagyobb része részint az idők viszontagsága, részint a kegyetlen elbánás következtében elpusztultak s csak a legújabb korban megejtett kutatások nyomán, mely nagy horderejű mozgalomnak kiváló vezetője volt RÓMER FLÓRIS, tűntek elő nagy számmal, a rájuk meszelt rétegek alól azoknak meglepően érdekes részletei.

Ilyenek a dömölki, soproni, deák-monostori, zsámbéki, esztergomi, ecséri, jáki és révhely-szentmártoni leletek csekélyebb maradványai. De ezeken kívül dicsekedhetünk számos teljesebb és jelentékenyebb műbecsessel bíró falfestményekkel, melyek konzerváltabb alakokban nem csupán művészi értéket teszik szemléltetőbbé, hanem helyenként keletkezésük idejét, szerzőik és donatoraik nevét is feltüntetik, mint az ardói, martyánci, szécsi, kassai, szigeti és szepes-váraljai festmények, melyek közt legrégebbiek a veszprémi Gizella-kápolna falkép maradványai, melyeket a XIII ik századból származtat a történelem.

A felsorolt képirási műemlékek tárgyukat a vallás- és egyházból a vértanúk és szentek legendáiból merítették. Így a pécsi képek a liturgiát, a lőcsiek vértanui jelenetek mellett erkölcsi példázatok, Tótlakon a passziót, Velemérett és Kassán az utolsó ítéletet ábrázolják; Szigeten, Fekete-Gyarmaton, Sitéren, Ardón, Várkonyban és Sopronban legendai jeleneteket, Bártfán magyar szent királyaink képeit tüntetik föl.

Az ANJOU-ház trónrajutását középkori történelmi festészetünknek eddigéig egyetlen ismeretes emléke: a szepesváraljai 1317-ben készült falfestmény örökíti meg. A kép közepén díszes, drágakövekkel épített trónon ül MÁRIA, balján a kisdud JÉZUST tartja, míg jobb felől a térdelve imádkozó RÓBERT KÁROLY fejére teszi a koronát. A többi környező alak felírás szerint TAMÁS érsek, HENRIK szepesi prépost a mű készítője és FRANK szepesi várnagy.

A mű felfogása és kivitele úgy formában, mint színezésben azon kor színvonalának felel meg s IPOLYI szerint SIMONE MARTINI sienai mester tanítványától való. Ezt a történelmi falfestményt hihetőleg több hasonló tárgy kísérlet követte, mert RÓBERT trónjának megszilárdulásával csakhamar utat nyert hozzá a nyugati műveltség s ennek virága, az önálló irányban rohamosan fejlődő olasz képzőművészetek, melyeket a RÓBERT fényes kíséretével Sienából és Florencből CIMABUE és GIOTTO hazájából bejött művészek honosítottak meg. Közreműködésükkel RÓBERT nagyszerűbben átalakította a székesfehérvári egyházat, építteté a kassai dómot, a temesvári és még fényesebb visegrádi királyi palotákat, melyeknek nélkülözhetetlen kelléke volt a képirási díszítés.

MÁTYÁS az ANJOUK kihalása után hanyatló művészeti tevékenységet fokozott fényvel élesztette föl. Történelmi versengve magasztalják uralkodói erényei mellett pompaszeretetét, melynek több helyen palotákat emelt és sejtethető, hogy Olaszországgal és kivált a florenci mesterekkel folytatott élénk összeköttetései által mily dús felszerelte azokat műtárgyakkal s kivált az akkor virágzó festészet termékeivel.

E nagy király át volt hatva a reneszánsz szellemétől, azonban a magyar nemzet dicsőséges, boldog jövőjének megalapítására szánt alkotásai, az egész országot előzőlő szerencsétlenség, a mohácsi vész alkalmával mind elpusztultak s ez után hosszú időn át meg volt bénítva a nemzet tetteje.

A mohácsi vész után a XVIII-ik századig hazánkban nyoma veszett minden művészeti tevékenységnek s a bazini születésű KUPECZKY JÁNOSIG a kutató nem találkozik magyar származású képiró nevével, hacsak a Magyarországból elszármazott s

magyar nemesi családból való DÜRER, eredetileg AJTÓSI iránt nem támaszthatunk honossági igényeket.

KUPECZKY Olaszországban szerzett tanulmányaival mint keresett arcképfestő szerepelt több külföldi udvarnál s külföldön is halt meg. A negy-nyedi muzeumban lévő I. RÁKÓCZY FERENC arcképe állítólag az ő műve lenne, ugy szintén a nemzeti muzeum képtárában levő 40 kszt. számú arckép.

MÁNYOKI ÁDÁM Szokolyán született 1673-ban, külföldi tanulmányai után RÁKÓCZY-nál is dolgozott; de mint szász udvari képíró halt meg 1757-ben. Ez a két művész rövid élettörténetéből is gyanítható, mily kedvezőlenek voltak nálunk azok a viszonyok a művészet számára, hogy a magyar képírónak honában nem volt maradása még akkor.

Pedig mi sem bizonyítja jobban a magyar szellem intellektuálitását, mint épen művészetünk történetének rapszodikus adatai, melyekben a koronként egymást követő művészeti mozgalmaknak a nemzeti létért vívott küzdelmek által való erőszakos megszakítását látjuk. De a balsors soha sem bírta teljesen lenyügözni e népfaj ruganyosságát; minden ádáz tusa után Anteuszként ujult erővel emelkedett fel ismét és valahányszor egyes kiváló uralkodói ama kettős feladatra vállalkoztak, hogy míg egyik karjukkal a kardot kezelték, másikkal a béke művének létesítéséhez fogtak s az általános műveltség tényezői előtt felnyitották az ország sorompóit: a művészetek nálunk mindig lelkesülő, fogékony kedélyekre és termékeny talajra találtak, melyben állandóbban kedvező politikai viszonyok mellett a művészetek minden faja, tehát a képírás is, önálló, terebélyes kifejlődést nyerhetett volna.

Már most, ha az újabb korra áttérünk, konstatálnunk kell, hogy az utóbbi ötven év óriási haladást tüntet föl nemzeti kulturánk történetében. Hosszas, zsidbasztó viszonyok után a politikai válság öntudatra ébreszti azt az elnyomott nemzeti szellemet, mely első sorban a nyelv művészi képviselőit, az írókat és szónokokat lépteti akcióba: a veszélyben forgó hazáért fellángoló honfiúi érzelmek megihletik a költők lantjának hurjait s a legfenségesebb alkalmat szolgáltatják a retorikai tehetségek erejének csillogó érvényesülésére, midőn a legszentebb jogokat kellett megvédelmezni.

És mintha a nemzeti létért küzdő nép szellemi értékének felszínre jutását maga a Gondviselés akarná támogatni, ugyan ebben az időben következnek egymásután képíró művészetünk providenciális tehetségei, hogy későbbi ténykedésükkel ugyszólván egyszerre hódítsák meg a nagy világ elismérését a magyar géniusz számára.

Bevezetik e nevezetes csoportot: BARABÁS, LIGETI, a MARKÓ testvérek, utánuk következnek: ZICHY, THAN, MADARÁSZ, LOTZ, SZÉKELY, VASTAGH, GREGUSS, JANKÓ, LIEZENMAYER, WAGNER. Az 1844. év pedig különösen kedvezett a magyar képírásnak: ez három kiváló tehetségnek, MUNKÁCSY-nak, BENCZUR-nak és a korán elhunyt Mészöly-nek születési éve.

Pedig mily mostoha idők voltak azok nálunk a béke és jólét talaját igénylő művészet részére. Bámulatos, hogy e fiatal tehetségek honnan merítették azt az inspirációt, melylyel nekimentek a nagyvilágnak, hogy szellemük sejtelmes vágyakozásának kielégítést szerezzenek. Csak 1851-ben nyitattott meg az ország első nyilvános képtára a nemzeti muzeumban, igen korlátozott számú művekkel. A nagy közönségnek tehát odáig a honi határokon belül nem volt alkalma megismerkedni a képírás művészetének termékeivel. JÓKAI egy pár év előtt megjelent tárcájában humorosan beszéli el, hogy azon idők nyilvánosan szereplő festményeit Budapesten a boltkirakatok némely címtáblái reprezentálták.

És mindezek dacára támadtak a magyar földön a képzőművészetekért lelkesülő tehetségek, kik, — miután megkezdték tanulmányaikat a külföldi akadémiákon, — oly rendkívüli előmeneteleket tettek, hogy sikereikkel háttérbe szorították külföldi kollégáikat. Jellemző a magyar festőművészek külföldi fényes sikereire nézve, hogy ZICHY MIHÁLYT, e költői szellemű s páratlan virtuozitással illusztráló mestert, az orosz udvar már 1847. óta magához vonta, melynek maig is dédelgetett kedvence; a híres müncheni akadémia pedig közel egy időben három magyar festőt emelt mesterei sorába. Ezek közül WAGNER és LIEZENMAYER végkép meghonosodtak a bajor hazában; BENCZURT azonban 1883-ban a budapesti mester-iskola igazgatói

állítására sikerült megnyerni, mi mellett egyszersmind folyvást gyarapítja az előkelő világ alakjairól festett arcképeinek nagy értékű sorozatát.

MUNKÁCSY tüneményes hírét magas értékű műveivel együtt Párisból, az európai kultúra domináló központjából, széthordták a művelt világ minden részébe. A magyar szellem e dicsőségei nyomán, a hazatért művészek támogatásával, hovatovább erélyesebb tevékenységet fejtett ki nálunk is a képzőművészeti mozgalom. Szakiskolák létesültek s a képzőművészeti társulat folyvást gyarapodó anyagi és szellemi tőkájével sikeresen propagálta a magyar közönség körében a műizlés és műigények fejlődését. A magyar festőművészek száma rövid idő alatt annyira felzaporodott, hogy a kiállítási képcsarnok kiállítandó műveik befogadására többé nem volt alkalmas és szükségessé vált egy új helyiség felépítése, mely gazdag tartalmával a megnyitandó orsz. kiállítás egyik érdekes pontját fogja képezni.

Eddig talán egy téren sem vált be jobban gróf SZÉCHENYI ISTVÁN jóslata, melylyel a dicsőséges jövődőt ígerte nemzetének s a magyar földön minden tradíciót nélkülöző képirás büszkeséggel hivatkozhat nagyszámu és kiváló képviselőire.

Csak egy nevezetes tényre nézve nem áltathatjuk magunkat: hogy t. i. nekünk még sincs saját magyar festészetünk. Az idegen talajon fejlődött művészek mindegyike többé-kevésbé érvényesíti műveiben a maga individuálitását, hanem az összest nem foglalja egybe bizonyos egységes nemzeti irány, — nem tárgysorozatánál, hanem kifejezőmódjánál fogva.

Semmiféle stílt nem lehet mesterségesen csinálni, mert az a kulturviszonyok két szélsőségéből jön létre. Először: a félvad népeknél, kik elszigeteltségükben másoktól mit sem kölcsönözve, csak saját érzéseiket követik, vagy a kultúra befejezett stádiumában, midőn minden oldalu gazdagságában nem csupán saját szükségleteit elégíti ki, hanem mások fölött is domináló szerepet gyakorol.

De akárminő sivár is a multunk festészet tekintetében, mégis nagy reményekkel lépjük át ezredéves küszöbünket, hogy az új ezredévben lesz magyar festészetünk is!

A KIÁLLÍTÁS FALUJÁBÓL.

(KÉPEINKHEZ.)

A kiállítási épületek eléggé impozáns keretébe kedves egyszerűséggel illeszkedik a néprajzi kiállítás faluja. A különféle vidékeknek megfelelő épületformák szerény ornamentikája festői képbe olvad a szemlélő előtt s igénytelennek látszó variációjuk dacára is, avagy talán épen azért megragadják az ember figyelmét. Eme az eredetiségnek, bár nagy részben durva, hanem itt-ott sajátos alkotásai élés ellentétet képeznek a kulturális haladást képező stilszerű építményekkel szemben s mintegy a fejlődés első stádiumait juttatják eszünkbe.

A kiállítási falu — mint már említettük is — hazánk egyes nemzetiségeinek házaiból van megalkotva. Az alföldi magyar házak típusai mellett képviselve találjuk a német, tót, szerb, bolgár, sokác, vend, ruthén és oláh lakosság építkezését, egyszóval Magyarország minden vidéke

elevenedik föl a szemeink előtt, a népelet minden eredetiségével és szokásaival.

A falu egynemely részletét már volt alkalmunk bemutatni. A jelen alkalommal öt képet hozunk.

A székely ház, mely tartozékaival együtt 120'00 m. □ területet foglal el, a magyar házak egyik legérdekesebb példánya. A házat (favázás fal, nádfedéssel) ottani iparosok építettek.

A nógrádvármegyei palóc ház (pilota-alap, favázás fal tapasztva, zsupfedés) 120'00 m. □ területet vett igénybe. Tervezője a vármegyei építészeti hivatal.

Az ugynevezett «német sor»-ban van a veszprémmegyei ház, a melyet HOTVÁTH JÓZSEF tervezett. A ház beépítésére (pilota alap, favázás fal tapasztva, zsupfedés) 130'00 m. □ területet vettek igénybe.

Az egymás mellett sorakozó szláv nemzetiségű csoportból a torontálvárme-

gyei szerb házat mutatjuk be. E házat (favázás fal, nádfedéssel) odaváló iparosok építettek, s a megyei építészeti hivatal tervezte. A beépített terület 110·00 m. □

Végül ez alkalommal mutatjuk be a csángó házat is. A ház (pilota-alap, favázás fal vakolva) 120·00 m. □ területet foglal el. Eme igénytelen házikók alkotta falu létesítése különben igen helyes eszme

volt. Az e fajta specialitásnak vonzó erejét nemcsak az eredetiség és szokatlanság emeli, hanem a hasznosság is, mely benne kifejezésre jut. Különös hangsúlyozást igényel e körülmény művészeti szempontból mert kétségtelenül a népelet az, a mely megőrizve az egyszerűség báját a kulturális fejlődés minden fokán a friss életerő örök forrása.

TORZ KÉPEK.

Irta: A—A.

A legnagyobb készséggel és örömmel említettük meg dicsérettel mindama kiállítási építményeket, melyekről szépi és célszerűségi szempontoknál fogva jót lehetett mondani. De vannak olyan épületek és nem kis számban, melyekről ez alapon kedvezően nyilatkozni nem lehetett. A tervezők mentségére, igaz, az idő rövidege szolgál, mert az egész kiállítás mostani alakjában egy elhamarkodott, nem kellőleg megfontolt és éretlen ügy volt. Ez azonban nem tartozván lapunk keretébe, mi csupán az előttünk álló építészeti alkotásokról, mint ilyenekről szólhatunk.

Ez alkalommal jelen sorokkal a kiállítás főpontjáról, az iparcsarnok előtti térről s ezen létesített alkotásokról akarunk megemlékezni.

Minden épület, de különösen egy kiállítási épület, rendkívüli módon a tér hatása által érvényesülhet a maga valódiságában

Kellő perspektiva nélkül kárba vész az építészet, vagy bármely más érdekes csoportosítás hatása. És épen ezért kár volt az újdonság látszatának kedvéért a régi iparcsarnok előtti tágas terület impozáns benyomását szükség nélkül szétszagatni. A szemközti második főkapun belépő tekintete nyomban beleütközik ama idomtalan, imitált kőhalomba, mely olyan, mint egy történelem előtti sirhant, melyben mintha az ezredév tiszteletére hunszittya őseinket kívánná szerepeltetni a tervező; azonban közelebbről szemügyre véve ezt az alkotást, azt látjuk, hogy vízi nymphák alapzataul szolgál s hivatása egy balatoni mondát illusztrálni; igazában pedig a

«fontaine lumineuse», vagyis az esti korzó látványosságára szánt szökőkút diszitménye.

Ha csupán a honi eredetiség speciálítására törekedett a tervező, úgy célját mindenestre fényesen elérte; mert messze földön nem akad párjára hasonló idomtalanosságnak, lévén általánosságban ilyen kivitelű tervezeteknél legelső feltétel a szubtilitás, mely ehhez a káprázatos játékjelleghez illik. Ha a tervező legalább a kősziklákat helyesen imitálta volna, mi a legkevesebb, a mit meg lehetett volna tőle követelni. De ezt a primitív feladatot sem oldotta meg. A rosszul imitált kigyók pedig csak undort és a szerencsétlenül alkalmazott és mászkáló nymphák megbotránkozást keltenek a belépőben.

A mi pedig a vizijátékot illeti, ez egy sikerületlen víztömeg. Pedig a tervezőnek nem kellett volna egyebet tenni, mint utánózni a világhírű vizijátékot az utolsó párisi kiállításról. Nagy hatást ért volna el így, a sártapaszu sirhant nélkül is.

A második «botránkyó» az obeliszka, mely szükség nélkül kettészeli a nagy iparcsarnok frontját a nélkül, hogy ottléte valami történeti vagy esztétikai létjogosultsággal bírna.

Jól esett volna minden szemlélőnek, ha legalább azt a nyugodtan imponáló főbejáratot láthatta volna, mely a sok nyugtalan építészeti alkotások között arányos vonalaival büszkén dominálja a helyzetet és mintegy örül annak, hogy MARMOREK még az «Ős-Budavárát» nem pépezte össze talapzata előtt.

A legszebb, a legfényesebb pontja a kiállítási területnek így eltorzítottatik,

mintha csak már a belépésnél akarnák a látogatót elkészíteni arra, hogy tovább, a kiállítás más részeiben még kevésbbé legyen vágya a térhatást keresni.

A mint említettük, a tervezőket menti ugyan az idő rövidsége, de ennek dacára

el kell mondani, hogy azok, a kik az iparcsarnok előtti teret tervezték, művészek nem voltak; mert a művész ilyent futtában sem képes teremteni. Vagy talán ennek nem volt tervezője? és az egész csak úgy «csinálódott» napszámosok segítségével?

EZREDÉVI KÉPEK.

Azok, a kik a KRISZTUS PILÁTUS című kép tüneményes hatására emlékezve, önkénytelen hatással sietnek az *Eccce homo*-t megszemlélni okvetlen konstatálni fogják saját bevallott vagy be nem vallott lehüléseket, mert a minő lelkesedést idézett elő annak idején amaz, oly hidegen, sőt majdnem kellemetlenül érint emez, a mennyiben kiábrándítottatni mindig kellemetlen állapot.

Pedig — ha nem akarunk az auktoritásra való tekintetből képmutatáskodni, sajnálattal kell beszámolnunk azon lehangoló tényről, hogy MUNKÁCSY legutóbbi műve a KRISZTUS PILÁTUS előtti című alkotáshoz nem úgy viszonylik, mint egy ekvivalent vagy megközelítő értékű pendant, hanem mint egy tartalmas konglomerátum hig leszürése.

A művészi hatás titkai közé tartozik némely mozzanatok és vonásokra nézve a varítás, ezekkel óvatosan kell bánni, mivel nyomban elvesztik közvetlen eredetiségük frappáns hatását és rosszul leplezett chablonná süllyednek, mihelyt ismétlődnek, a művészet pedig az ötletekben való megfogyatkozás gyanujába keverik. És ezen szimptomákhoz csatlakozik jelen esetben a kompozíció primitív szerkezete s a technikai pongyolaság feltűnő tulkapásai. Első kellemetlen benyomásunk, hogy sehol nyomát nem érezzük ezen nagyszerű jelenet misticizmusának: a mindenkép szárnalmas főalak teljesen nélkülözi azon átszellemült fenséget, melynek a mesterséges glória nélkül is előtérbe kellene lépni és sejtetni egy Isten jelenlétét.

PILÁTUS nem egy előkelő állást reprezentáló római patriciusnak a típusa hanem esetlenül gesztikuláló szolgáló alak.

A tömeg perspektívájának enyészpontja szemsértően szorítja össze azt a kép balszéléhez; míg a katonák a velők egy

síkban levő alakok méretét jóval felülmulják.

El van ejtve a fényes alkalom a nevezetesebb mellékalakok csoportosítására nézve, kik sem gesztus, sem folthatás által nem függnék össze és nem válnak ki a többi statisztá alaktól, s ha oly alaposan nem ismernők ezen esemény meséjét, a kép nyomán nem igen igazodnánk el rajta. Pedig e sokszor variált témához nyulva, már nem lehet pusztá illusztrációt szolgáltatni, hanem felül kell mulni minden eddig elért hatást, hogy valami eredeti nagyszabású művet lehessen alkotni. Mindent egybevetve, bátran ki kell mondanunk, hogy az *Eccce homo* egy rosszul sikerült kép s kritikánk ezen mértékét annál is inkább alkalmazhatjuk, mivel nem egy kezdő tehetség szárnypróbálgatásáról, hanem a világhírű művész nagy pretenzióju művéről kell beszámolnunk, mely épen MUNKÁCSY részéről csakis a testi és lelki fáradtság sajnálatos következményének tekinthető.

Ha innen átmegyünk az ujonan épült műcsarnokba, annak tágas, világos helyiségei azon jóleső föltevést keltik, hogy a kiállító piktoroknak ezután soha sem lesz okuk műveik elhelyezése miatt panaszkodni. De körültekintvén a jelenlegi kiállítás sorozatán, előbbeni benyomásunkhoz csatlakozik azon kifogás: hogy a tágas helyiség dacára talán mégis jobb lett volna kevesebb számú és érdekesebb kollektiót csinálni, azaz nem szerepeltetni a név kedvéért gyöngye, rossz, haszontalan műveket is, vagy olyanokat, melyeket az imént látva az előző kiállításokon, ujságvágyó ingerünket kielégítetlenül hagyják, nem állandó gyűjteményről, hanem első sorban időszaki kiállításról lévén szó. Míg ellenben a retrospektív kiállítás régibb képei nincsenek kellő számmal képviselve,

hogyan képirásunk fejlődésére nézve némi tájékoztató alapot nyujtana, mi annál kevésbé lehetséges, midőn oly kiváló egyéniség is, mint SZÉKELY BERTALAN hiányzik onnan.

Pedig a MADARÁSZ VIKTOR ZÁPOLYA IZABELLA című figyelemre méltó művén is kitűnik, hogy a magyar festők történeti irányu törekvéseire nézve a mult és jelen között tanulságos eredményü összehasonlitásokat lehetett volna tenni, feltüntetvén, hogy éppen a történeti festészet azon terén, mely a festő műveltségét, tudását kipróbálja, mivelhogy ebben már nem segít a pusztá érzés. A millenniumi lelkesedés lázában tömegesen keletkezett történeti képeink — kevés kivétellel — valóban csak a biztos alapot nélkülöző elhamarkodott kísérleteknek minősíthetők, melyek csak annyiban lehetnek fejlődő festészetünk hasznára, hogy ezen irányban kézzelfogható okulást nyujtanak a jövőre nézve.

A műcsarnok képei között a legteljesebb csoport az arcképeké, mely ezen műfaj valamennyi kiváló hazai képviselőjét bemutatja.

A szobrászok ezen kiváltságos alkalommal valóságos székfoglaló ünnepüket ülik, midőn a folyosókon való számkivetettségükből végre bevonulhattak az őket megillető előkelő helyükre.

A képzőművészeti csarnokban rendezett kiállítás tetemes vesztesége, hogy BENCZUR GYULA pompás képe, Budavár elfoglalása nem fényesedik ottan, hanem a főváros, mint féltékeny tulajdonos, saját pavillonjának szerzett általa rendkívüli vonzerőt, mely bámulóit csorbitatlan esztétikai gyönyörben részesíti. A mester nagy tudását ezen alkalommal is csodálatos rutinnal érvényesíti. Az ő művei előtt soha sem jutott eszünkbe, hogy a festészet egy fáradságos mesterség, melynek leküzdeni való nehézségei is vannak: mert ő oly biztosan, oly könnyed eleganciával fest, mint a mily habozás nélkül fejt ki a született rhetor elokvenciájának gazdag készletét.

Innen magyarázható az a klasszikus, fölényes derűtség, mely műveiből jólesően ránk sugárzik, nem sejtetve a művészet verejtékét, csupán annak diadalában gyönyörködttetve a szemlélőt.

AZ OLIMPIAI ÁSATÁSOK EREDMÉNYE.

(BÖTTICHER s egyéb források nyomán)

irta: KISS VIKTOR.

A régészet, így mond KURTIUS, methodusaiban megegyezik a természettudományokkal, mert valamint ezek, t. i. a természettudományok, függetlenné lettek a fölfedezések eshetőségeitől és kísérleti tudományyá lettek, melyek meghatározott kérdéseket állítanak fel, s ezekre a céltudatos kísérlet útján megfelelnek, úgy a régészet sem elégszik meg többé annak vizsgálatával, a mi a klasszikus földön véletlenül előbukkan, vagy a mi annak öléből alkalomadtán előkerül, hanem az is pontosan határolt kérdéseket állít fel s a feleleteket a maga céljaira használja. Ezt teszi oly városok tervszerű kiásásával, melyek bizonyos tudományos kérdések megoldására nézve gazdag kincsek rejtekéül igérkeznek.

Ép ilyen kísérlet volt a régi Görögország legnagyobb ünnepély városának,

Olympiának tervszerű feltárása. A feltárást a német birodalom eszközölte.

Valamint a végzett munka és a reáfordított pénzösszeg — majdnem 800.000 márka — úgy a nyert eredmény is jelentékeny. Idő kell, míg a nyert sok anyagot tudományosan feldolgozhatják. S a nagy tudományos munka, melyben a kutatások eredményei összegyűjtve lesznek, legkevésbé sem lesz még mindent kimerítő mű, hanem pusztán alap, melyre mások építhetnek.

Mert jólehet sok kérdésre adott feleletet ezen ásatás, de éppen olyan sok maradt még megfejtetlenül; sok rejtélyt tárt elénk a napvilágra hozott új anyag. A megfejtésben a tudomány minden ágának kijut a maga része.

De a nagy vállalat nem érte volna el utját, ha a mozgalom csak a tudósok

és szakemberek szűk körére szorítkozott volna. Az olimpiai ásatások, az első nagy békemunkája az ujonnan alakult német császárságnak, a legszélesebb körökben a legmelegebb érdeklődést keltették.

Vagy hát ez a részvét csak átmeneti volna, csak időleges; tehát csakugyan olyan időben élnénk, melyet csak mintegy a régi és az új időszak közti átmenetnek vehetünk? Ime GREGOROVIVS FERDINÁND gyászos jóslata, mely még kétszerte gyászosabb, mert az Athéni Akropolis ormán, szemben a Panthenon oszlopaival, szemben a salanusi parttal mondta el:

«A mi nekünk még szent, vajjon szent lesz-e később? Mi még a reneszánsz gyermekei vagyunk, csak tegnap éltek WINCKELMANN, HEYNE, WOLF, LESSING, GOETHE. A mi ideális «görögségünk»-et, egy későbbi reális kor gyermekei nem fogják megérteni? Vagy csak annyira, a mennyire mi ma a keresztes vitézek nanatizmusát értjük? Az atnidák reliquiái ezem fogják jobban megindítani a jövő hően nemzedékét, mint mirket ma egy ősn megatherium csontváza.

Az iliumi, mykenäi és olimpiai fölfedezések épen úgy megindítottak minket, szint a reneszánsz kortársait a 15—16-ik században a Laakoon és az antik leány-Mtem fölfedezése a római Via-Appián. mi még a humanizmus áramlatában élünk, hely egykor reánk nézve meg fog szünni; ka majd többé semmi fontosat nem ásnak ti a régi korból és ha majd semmi fontos mondani való nem marad rólok». Ez a sötét jóslat épen nem fog teljesedésbe menni, mert mindig lesz mit mondani ujat az ó-korról, mert mi fejlődésünkben folyton változtatva álláspontunkat, a történelem ama összehasonlíthatatlan korával szemben mindig más és más helyzetet veszünk fel.

Ezen jóslattal szemben van egy másik, melynek kora biztosítja azt, hogy teljesedésbe megyen; s ez HARACIVS «Vaticini u m j a»: «ne forte creclat, interitura»... «ne félj, nem fog az elmulni.» Bár mily erélyesen, sőt erőszakosan igyekszik is a modern világ a nevelésnek egy, a reális tudományokon nyugvó alapot adni, soha sem lesz abban a helyzetben, hogy a klasszikus műveltséget, ősapáink szellemi termékeit elűzze.

Az a gyümölcs, melyet a legnemesebb nép évezredekkel ezelőtt szellemi munkával nyert, soha sem lesz halott, soha sem vesztí el csiraképességét. Hasonlóan

az ősi egyiptomi sirból kiszedett buzaszemekhez, ez is örök termőképességgel bír s ha csak nem hull egészen a kőtalajra, kihajt s százszoros gyümölcsöket hoz. Ha a történelem folyamán a képzőművészet terén valamely új hajtás lépett fel — akár reneszánsz korában, akár a múlt század utolsó vagy a jelen első évtizedeiben — úgy az bizonyára az antik korban elvetett mag hajtása, melynek csiraképessége, hosszú ideig álomba merülve, a szelid naptól lassanként életre ébredt, vagy mély rétegek alá teremtve meg kellett várnia az időt, a míg az idők folyamán a történelem magával ragadván a holt szemfedőt feltárá a kincseket.

És ha jönne egy idő, mely, hasonlóan a középkorhoz, megszűnnék érdeklődni az antik műveltség iránt, úgy ezen kor után bizonyára jönne egy másik, mely kinyujtván kezét, az elveszett kincseket a mélyből kiemeli s az emberiség ismét lelkesülve fogja nézni az isten-képek nemes vonásait. De mi még a humanizmus földén élünk és JEAN PAUL jóslata ma még érvényesebb, mint a maga korában: a mostani emberiség mérhetetlen mélyre sülyedne, ha az ifjuság mielőtt az étet küzdterére lépne, át nem menne a régi idők és ember csendes templomán.

De a míg a humanizmus világában élünk, a míg HEKUBA után sirunk, a míg HOMER napja reánk mosolyog, addig a fölfedezett Olympia mindig küzdtere lesz a klasszikus nevelés harcosainak.

A mit Olympiáról, fölfedezése előtt, helyéről, az ott történekről tudtunk, PAUSANIÁSNAK köszönhetjük. Tíz könyve közül az ötödik rész Olympiának van szentelve. PAUSANIÁS kézírata a 15. század elején került napfényre. A lelet becsét mindjárt felismerték. JOHANN JAKOB FUGGER fordította először latinra a kéziratot és szélesebb körben terjesztette. Később a nem korrekt fordítást ROMULUS AMASÄUS, majd XYLANDER és SYLBURG dolgozták át pontosabban. Látjuk, milyen korán felismerték ezen író nagy becsét a régészeti kutatásokra, habár feltűnő hibái is szembeötlöttek. PAUSANIÁSNAK nem volt jó megfigyelő tehetsége. Megbecsülhetetlen azonban nála az, hogy minden iránt érdeklődött s mindent, a mit hallott, többnyire persze kritika nélkül, papirra vetett. Munkája nagy utazásait tárgyalja s mint ő maga is több helyen megjegyzi a legtöbb anyagot a kalauzai elbeszéléseiből meritette. Valószínűleg sajátkezüleg leírta az itt-ott

talált, kőbe vagy ércbe vésett feliratokat, épen úgy sok irodalmi anyagot is összeirt. Olympiáról t. i. az ó-korban kiterjedt irodalom állott fen, mely munkák, bár szerzőik többnyire ismeretesek, nagyobb-részt elvesztek.

Az akkori szobrászati és építészeti műremekekről nem tesz említést PAUSANIÁS, de ismét sok oly dolgot sorol fel, melyek az ő idejében már nem is voltak meg, vagy legalább nem úgy, a hogy ő leírja.

Az ásatások eredményei kimutatják PAUSANIÁS tévedéseit. Az ő művét többé nem fogadhatjuk el kritika nélkül. Mindazonáltal PAUSANIÁS műve örökre kalauz marad a kutatók kezében, mert nélküle, az ő vezetése nélkül nem tájékozhatnánk magunkat a város topografiai helyzetét illetőleg, nélküle nem ismernők az egyes kiásott épületek nevét, hivatását, nem magyarázhatnók meg a szobrokat.

A mit KURTIUS 40 évvel ezelőtt PAUSANIÁS művéről mondott, ma is áll:

«Az ő munkája abban a mértékben főforrása a mi tudományunknak, hogy ez annak kommentárja és az marad és hogy eredményei attól függenek, mennyire sikerül PAUSANIÁST igaz értelemmel olvasni, az ő rövidségeit kiegészíteni és ridegségét megeleveníteni.»

De nézzük mit tudtunk Olympiáról az ásatások előtt?

Minden művelt nemzet régésze igyekezett a PAUSANIÁS munkája nyomán képet alkotni a régi szentélyről. Már a topografiai része ezen képeknek sem egyezett meg. Csupán a ZEUS-templom helyének meghatározása volt valamennyinél megegyező, mert azt már egy régebbi ásatás alkalmával felszínre hozták. Ebből az egy biztos pontból igyekeztek már most kitalálni a többi épület helyét a leírás után.

De bizony egyik sem találta el az igazat. Hát még az egyes épületek építésmódjáról mily különböző képeket adtak? Még azon végkövetkeztetések, melyeket a régi szobrászat történetére nézve PAUSANIÁS munkája alapján tettek, még azok is helyteleneknek bizonyultak be.

A talált és napfényre hozott anyag sokkal felülmulta azt, a mit az irodalmi források nyomán remélni lehetett.

Az ó-kori, főleg a görög architektúrának tulajdonképeni történelmét még eddig nem ismerjük teljesen, csak egyes pontokra nézve, melyek többnyire Attikában fekszenek s ezeknél aztán a gyűjtött anyagot több-kevesebb szerencsével osztályozták. Az Olympiában talált roppant és értékes anyag azonban, hála az égnek, a görög architektúra-fejlődés történelmének egyes nagyobb szakaszait tisztán feltárja előttünk. A nagy anyag arra a reményre is feljogosít, hogy a görög architektúra általános történelmére nézve is megtaláltuk a vezérfonalat.

Egyes építészeti alkotások, jobban mondva épületformák, melyeknek eddig csak nevét ismertük, most már határozott alakot öltenek: ilyenek az antik tanácsház, a gimnázium, a Palestra, a kincses házak stb.

Másformákra nézve is megkaptuk a jellemző vonást. Például az antik templom fejlődése most már egészen új szempont alá esik és a templom belső berendezésének és megvilágításának kérdése már el van döntve.

Olyan épületformák, a melyek eredetét ősrégi időkre vezették vissza, most görög eredetűeknek tűnnek fel.

A régi görögök téglá- és kőépítészetéről, illetve annak kézművi technikájáról már sokkal többet tudunk.

A görög szobrászat története is nagyobb, biztosabb alapokat nyert. A szobrászati remek sok új kincscsel szaporodtak ezen ásatások folytán. Még eddig a görög remekműveket csak a későbbi római utánpótlókból tanultuk ismerni, PROXITELES «HERMES»-e, egy ünnepezt szobrász remekműve, a görög művészetet a maga eredeti nagyszerűségében tárja elénk.

Nagyon érdekesek s értékesek a feliratok is, melyek az akkori művészek névjegyzékének gyarapítása mellett még sok érdekes epigrammát és találó szót is megőriztek. Mások ismét az egyes államok társadalmi és politikai helyzetére vetnek világot.

PÁLYÁZATOK.

KORHÁZ-TERVEZÉS KOMÁROMBAN. Komárom szab. kir. város törvényhatósági bizottsága f. é. április hó 15-én tartott rendkívüli közgyűlésében egy kórház építését elhatározván, ezen kórház építési tervének és a helyi árak szerint szerkesztett költségének elkészítésére pályázatot hirdet. A tervezett kórház befogadási képessége 100 ágyban van megállapítva s építészeti elhelyezés tekintetében egy tömbben tervezve. A terv azonban úgy szerkesztendő, hogy a kórház befogadási képessége, a mennyiben a beteg-forgalom igényli, emelhető legyen. Az építési program meg lévén állapítva, a közelebbi részletek iránt az építési hely felvétele alkalmával pályázók kimerítő tájékoztatást szerezhetnek. A beérkezendő pályaművekre a bizottsági közgyűlés első díj 500 frtot, második díj 300 frtot állapított meg. Ezen kívül a legjobbnak talált és a m. kir. belügyminiszterium által is jóváhagyott tervet a város közönsége a magyar mérnök és építészeti egyesület által meghatározott egységárak szerinti díjazásban részesíti. A pályázati tervek a város polgármesteri hivatalához f. é. augusztus hó 1-ig nyújtandók be.

PÁLYÁZAT A KREMSI LAKTANYA TERVEIRE. Krems város tanácsa az építendő Landwehr-laktanya és összes melléképületeinek tervezésére ezennel pályázatot hirdet. — Az első díj 1800, a második 1000 és a harmadik 800 korona. — Benyújtási határidő 1896. augusztus 30-ika. A tervezéshez szükséges adatok a városi irodában szerezhetők meg.

A MAGYAR MÉRHÖK- ÉS ÉPÍTÉSZ-EGYESÜLET EZREDÉVI PÁLYÁZATAI. A Magyar Mérnök- és Építész-Egyesület «ezredévi pályadíj-alap»-jának kamataiból négy pályadíjat tűz ki a műszaki tudományok, illetőleg az építőművészet körébe vágó szakirodalmi mű-

vekre, melyeknek tárgyát a pályázók szabadon választhatják az egyesület szakosztályai által képviselt munkakörökből, u. m.: 1. Az utépitészet, vasutépitészet vagy hidépitészet. 2. A vízépitészet. 3. A gépészet vagy bányászat. 4. A mű- vagy középítészet köréből. A pályázóktól a megírandó műnek egyelőre c-upán programja (előrajza) kívántatik. A lepecsételt jelíggel ellátott pályaművek legkésőbb 1897. évi februáris hó 1-ig a Magyar Mérnök- és Építész-Egyesület titkárságához küldendők. A négy pályadíj: az egyesületi aranyérem és 1000 korona.

TELEKSZABÁLYOZÁSI TERVEK KÉSZÍTÉSE. Budapest székesfőváros tanácsa az V. közigazg. kerületben fekvő Ujépilet helyének rendezésére vonatkozó szabályozási terv beszerzése céljából nyilvános pályázatot hirdet. Felhivatnak ehez képest pályázni szándékozók, hogy a székesfővárosi mérnöki hivatalban (Ujvárosház, II. em., 23. sz.) 3 frt díj lefizetése mellett beszerzendő autográfia felhasználásával készitendő 1: 720 méretű s lepecsételt jelíggel ellátott és a pályázati feltételeknek mindenben megfelelő pályázati terveiket 1896. évi július hó 25-ének déli 12 órájáig a tanácsi III. ügyosztályban (Ujvárosház, I. em., 15. sz.), KUN GYULA tanácsnok, vagy helyettese kezéhez annál is inkább nyujtsák be, mert a később érkező, vagy a pályázati feltételektől eltérő szabályozási pályatervek figyelembe vétetni nem fognak. A tervezésnek szigorúan az Ujépilet telkére kell szoritkoznia akként, hogy a környéket is magában foglaló, illetőleg a környék rendezésére is kiterjeszkedő minden pályaterv be nem nyujtottnak tekintetik. A pályázati feltételek, ugyszintén a tervezés alapjául szolgáló autográfiák a székes fővárosi mérnöki hivatalban (Ujvárosház, II. em., 23. sz.) bárki által megszerezhetők.

VEGYESEK.

BUDAPESTI TENGERI KIKÖTŐ. Érdekes eszmét vetett fel egy vállalat. Nem kevesebbről van szó, minthogy Budapest és Fiume között egy létesítendő hajozási csatorna előmunkálatára engedélyt nyerjen. A tervek már a kereskedelemügyi miniszteriumban vannak. A fölvetett eszme minden esetre élénk és nagy jelentőségű mozzanatot fog képezni fővárosunk további haladásánál, ha valójában kivitelre kerül, mert alkalmat szolgáltathat arra, hogy Budapest a világkereskedelemben jelentékeny aktív szerepet nyerjen. Az előmunkálati engedélyt kérők két alternatív tervet nyújtottak be a miniszterhez. Az első terv szerint a kikötő Budapesten a Csepelsziget környékén a kiszélesített Duna lenne. A Dunát a Mészáros és Háros szigetekig használnák. Téténység a kis Dunamentén vezetne a csatorna, itt elhagyná a Dunát és lehetőleg egyenes irányban haladna a Balaton északkeleti része felé és felhasználná az egész Balatont. Keszthelynél elhagyja a tavat és egyenes irányban haladna a Dráva és Mura torkolatáig, keresztül vágva az ottani hegyeket, lehetőleg egyesítené magába az ott levő összes folyókat és patakokat és a fiemei kikötőnél torkolna be a tengerbe. A második terv szerint a csatorna a Duna medrét Budapestről Mohácsig használná fel, azután utját Eszéknek véve, Broodnál befogadná a Szávát és a Száva mentén haladna a Kulpa betorkolásáig, honnan a Kulpa medrének felhasználásával menne a hegyekig, majd azokat átmetszve, a fiemei kikötőnél a tengerbe torkolna. Ez a terv előnyösebbnek látszik, mert itt csak 100 kilométer hosszúságban Mohácstól Broodig kell a csatornát egészen kiépíteni. A csatorna szélessége mind a két tervben 60 méter, egyes kikötőknél 100 méter, mélysége 8 méter.

A KATONAI LÖVÖLDE. A lipótmezei katonai lövöldét a hadtestparancsnokság ki akarja bővíteni és a kibővítésre 3529 négyszögöl területet kért a fővárostól. A főváros tanácsa ebből az alkalomból azt a eszmét vetette fel, hogy nem lehetne-e a katonai lövöldét onnan egészen áthelyezni, mert a fővárosban amugy is nagyon kevés az üdülőhely és annak a

szép erdőnek a lefoglalása a közönség rovására történik. A közönség ugyanis az erdőnek szabad részét sem meri használni, elriasztja onnan a puskaropogás. A főváros a katonai lövölde áthelyezésével alkalmas üdülőhelyet nyerne. A tanács tárgyalásokat is kezdett a kincstárral és megegyeztek abban, hogy a katonai lövölde céljára legalkalmasabb lenne a hidegkuti határban fekvő szabad terület, a mely a kaszárnyákhoz közelebb is van, mint a mostani lövölde. A katonai hatóság nem kívánt mást, minthogy a főváros méltányos arányban járuljon az áthelyezés költségéhez. A tanács erre hajlandó is volt, mielőtt azonban a költségekhez való hozzájárulást a törvényhatóságnak javasolta volna, megkérdezte a hadtestparancsnokságtól, hogy mit ért a méltányos hozzájárulás alatt. Nem sokára megjött a katonai hatóság válasza. A méltányos hozzájárulás alatt a katonai hatóság azt érti, hogy az áthelyezés összes költségét a főváros viselje. Az áthelyezésre a katonai kincstár sem akar adni, hanem mindent a főváros terhére ró. Azt kívánja a hadtestparancsnok, hogy a főváros Hidegkut községtől béreljen ki 57 hektár területet és azt engedje át a katonaságnak. Létesítsen a főváros 6 új lőállomást. Egy lőállomás létesítésének költségét a hadtestparancsnok 4500 frtra teszi, tehát csak a berendezés a fővárosnak 27.000 forintjába kerülne. A főváros tanácsa ily körülmények között aligha teszi magáévá e cseppet sem méltányos ajánlatot.

Az UJVERBÁSZI ALGIMNÁZIUM iskolai bizottsága az iskola-épületet egy tornacsarnokot és rajztermet magába foglaló egyemeletes szárnyépülettel kibővítetteti.

BUDAVÁR MEGVÉTELÉ. Az a nagyszabású történeti festmény, a melyet néhány évvel ezelőtt BENCZUR GYULÁVAL Budavár megvételéről megfestette a főváros, egyelőre a millennáris kiállítás fővárosi pavillonjában kapott helyet, később a főváros muzeumba jut. Előbb azonban körutra küldik a külföld nagyobb művészeti centrumaiba. Budavár megvétele nyolc méter hosszú és négy méter magas olajfestmény. Azt a

dicsőséges emlékű epizódot mutatja be, a mikor a magyarok 1686. szeptember másodikán este győzelmesen bevonultak Budavára. Pompás fehér paripán léptet be a vár kapuján lotharingiai KÁROLY herceg, előtte ABDURRAMAN basa holtteste hever, a ki hőiesen védte Budavárát az ostromlók ellen. A herceg hosszasan elgondolkozva néz maga elé, mintha efnék a nagyszerű történeti epizódnak jelentőségét mérlegelné. KÁROLY herceg mögött nyargalnak MIKSA EMÁNUEL bajor herceg és gróf ESTERHÁZY JÁNOS, az utóbbi magyar lovas egyenruhában; azután Budavár megvételének többi hősei, gróf PALPFY JÁNOS, bádeni LAJOS örgróf és szavojai JENŐ herceg, gróf CSÁKY LÁSZLÓ, gróf BATHYÁNY ÁDÁM gróf BERCSÉNYI MIKLÓS és báró BARKÓCZY. Közvetlen KÁROLY herceg előtt prűszkölve ágaskodik gróf KOHÁRY izabelsinű lova. A kép közepén Budavár megvételének hőse, a legendás PETNEHÁZY lép elé, a ki az egyesített kurucokat és labancokat az ellenség tüzébe vezette. Balkeze fel van kötve, jobbában véres kard, a melylyel csak az imént gázolt a törökök soraiban. Körötte csoportosulnak a kurucok, török hadijelvényekkel, elhódított zászlókkal. Ott van GÁBOR is, a tábori pap, kit TÜZÉR GÁBORNAK neveztek el a táborban, a miért hogy ügyesen értett a lövöldöző szerszámok kezeléséhez. A háttérben ott vannak a bajor csapatok cifra ruhában, csillogó fegyverekkel.

NÉGYEMELETES PALOTA-ÉPÍTÉS. EMMER-LANGHEINRICH KORNÉLNÉ a VII. ker. Kerepesi-ut és Sip-utca sarkán levő emeletes ház helyén négyemeletes palotaszerű bérházat épített. Ebből az alkalomból a mérnöki hivatal egy új szabályozási vonal megállapítását javasolja és pedig úgy, hogy a Sip-utca 12 öl szélesre, a Dohány-utca a zsidó templomig pedig 10 ölre szélesítsék ki.

ISKOLAÉPÍTÉS. A székesfőváros a Maglódi-uton levő fővárosi telken új iskolát fog építeni, mivel ott a közelben jelenleg iskola nincsen.

A SZEGEDI RUDOLF-TÉR RENDEZÉSE. A kulturpalota előtti Rudolf-tér rendezésének vállalati feltételeit a városi mérnőség elkészítette. A hidfő melletti tér teljes rendezésére a feltöltéssel, aszfaltozással együtt összesen 15.000 forint van előirányozva.

A SOPRONI TÜZÉRLAKTANYA terveit RIEGER ERVIN bécsi építész a laktanya tervezője benyújtotta a városnak. — A szükséges átvizsgálások megejtése után a versenytárgyalást kiírják, mert az építést még az idén meg akarják kezdeni.

KÓRHÁZÉPÍTÉS A SZÁVA MELLETTI BROODON. Brood város tanácsa elhatározta, hogy 60 ágy befogadására alkalmas kórházat építtetett, melynek költségére 60.000 frtot irányzott elő.

A BUDAI KÖZVÁGÓHID ÉPÍTÉSÉRE vonatkozó terveket és költségvetéseket KAUSER JÓZSEF építész beterjesztette a fővárosi tanácsnak. Az új vágóhid a Lágymányoson fog épülni, de miután a kilátásba vett építési telken jelentékeny feltöltési munkák eszközlendők, az eredeti költségvetésnél 158.000 frttal többbe kerül az építés, úgy hogy a többletet is bele számítva, a vágóhid 750.000* frtba kerülne.

ÉPÜLETÁTALAKÍTÁS NAGY-KÁROLYBAN. A nagykárolyi régi városház épületét lakatanyai célokra alakítja át a város. A városi közgyűlés MANDEL JÁNOS mérnököt bizta meg az építkezés végrehajtásával.

ISKOLAÉPÍTÉS ESZÉKEN. Eszék város képviselőtestülete magyar népiskola felállítását határozta el. Az építendő magyar iskola tervei már készen vannak s az épület helyét is megjelölték. Legközelebb kiírják a pályázatot az építésre. Az iskola-épület egyemeletes lesz barok-stilű homlokzattal.

TÖRVÉNYKEZÉSI ÉPÜLET ÉPÍTÉSE RIMASZOMBATON. Az igazságügyminiszter Rimaszombaton az ottani kir. járásbirósági hivatalok elhelyezésére szolgáló épületet emeltet. A város közgyűlése a szükséges teleknek ingyen való átengedését már meg is szavazta.

A TEMESVÁR-JÓZSEFVÁROSI ÁLLOMÁS kibővítésének folytatására a folyó évben 175.000 frt fog rendelkezésre állani. Ebből az összegből — a kereskedelemügyi miniszter által helybenhagyott programhoz képest — temesvár-buziási és temesvármódsi helyi érdekű vasutak beágazása folytán szükséges, valamint az állomás teljesítő képességének fokozását célzó pitkezések fognak végrehajtatni.